планувати урок «Я досліджую світ» з використанням доцільних методів та технологій розвитку критичного мислення, то результат буде ще кращим.

Отже, навчити дитину критично мислити і діяти самостійно, брати відповідальність за свої думки й рішення можна використовуючи когнітивні технології. Робота над певною проблемою може продовжуватися і в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі. Запоріжжя: Відгук. 2012. 274 с.

2. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул. Київ: Плеяди, 2016. 220 с.

Думнич Марина Іванівна,
студентка 1 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Науковий керівник:
Хом'як Ольга Анатоліївна,
к. пед. наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стратегія Нової Української школи передбачає надання усім учням можливості для різностороннього розвитку, реалізації творчого потенціалу, який закладений у кожній дитині від природи. Перед системою шкільної освіти стоїть завдання навчити дітей вчитися по-новому, сформувати у них способи діяльності, які можна буде використовувати для вирішення будь-якої виникаючої перед ними проблеми.

Проблема формування дослідницької компетентності молодших школярів, у різних аспектах, розкрита у численних наукових працях: дослідницьку діяльність діяльність досліджували – І. Зимня, О. Ушаков, А. Хуторський; дослідницьку активність вивчали С. Осипова, О. Подд'яков; специфіку навчально-дослідницької діяльності – Т. Гільберг, Н. Лалак; розвиток дослідницьких умінь у навчальній діяльності обґрунтувала Н. Семенова; про дослідницьку позицію молодшого школяра писали А. Мельникова, Ж. Рассказова; проблему можливості успішного формування дослідницьких умінь на початковому етапі навчання у школі вивчали О. Леонтович, О. Савенков; закономірності формування дослідницьких умінь

молодшого школяра дослідили Л. Виготський, Д. Ельконін; змістові компоненти формування дослідницької компетентності сформулювала А. Молдажанова.

Підготовка учнів початкових класів, навчання їх навичкам дослідницького пошуку стає у ряд найважливіших завдань сучасної освіти. Особливо важливим є створення певних умов для включення учнів початкової школи у активну пізнавальну діяльність, зокрема дослідницьку, що дозволяє сформувати основи дослідницької компетентності.

Натомість дослідницька діяльність пов'язана із розв'язанням учнями творчої, дослідницької задачі із заздалегідь невідомим розв'язком і передбачає організацію наступних етапів [4]:

1) виявлення проблеми (протиріччя) та усвідомлення її (його) змісту.

2) застосування відомих учням знань і способів діяльності для вирішення проблеми (подолання протиріччя).

3) формулювання припущення або висунення гіпотези щодо способу чи результату розв'язання проблеми (подолання протиріччя).

4) послідовного виконання дій з виявлення істинності чи хибності висунутого припущення.

5) формулювання висновків на основі отриманих даних.

На перших етапах формування основ дослідницької компетентності учень актуалізує наявний у нього досвід та обмінюється своїми думками з іншими учнями, учасниками діяльності або набуває досвід безпосередньо в процесі здійснення діяльності за допомогою спеціально організованої взаємодії. Суть дослідницької діяльності зводиться до пошуку нового у життєвому досвіді, уявленнях, опорних знаннях, практиці безпосередньо на уроці.

На наступному етапі вчителем створюються умови для критичного осмислення інформації, рефлексії учнями вже набутого досвіду, обговорення досліджень, які супроводжували процес.

На четвертому етапі навчання здійснюється осмислення інформації, перехід від реальних ситуацій практики дослідження до узагальнених висновків. Ефективність роботи школярів на цьому етапі підвищується завдяки спільній рефлексії, обміну ідеями, міркуванням. Результати такої взаємодії відображаються учнями у висновках.

На заключному етапі особливого значення набуває можливість перевірки учнями змісту сформульованих висновків.

Така поетапність дослідницької роботи, що є основою формування дослідницької компетентності молодших школярів, реалізується у ході проведення уроку-дослідження.

Слід зазначити особливості організації вчителем початкової школи такої дослідницької діяльності школярів. По-перше, це – використання різних форм, дидактичних прийомів, засобів опосередкованого й перспективного керівництва, серед яких домінує самостійне і свідоме використання методів наукового пізнання та творча спрямованість змісту розумових операцій. Також педагогічне управління процесом формування навчально-дослідницьких умінь; спільний творчий процес з пошуку невідомого, у ході якого здійснюється

трансляція культурних цінностей та пошук, пояснення й доведення закономірних зв'язків та відношень фактів, явищ, процесів, які експериментально спостерігаються або теоретичного аналізуються; створення інтелектуального продукту, пов'язаного із встановленням істини в результаті дослідження; самостійне застосування учнями прийомів наукових методів пізнання; виявлення сутності тієї чи іншої проблеми, актуальної для суб'єктів діяльності; передбачення результату, формулювання цілей та гіпотези, пошук самостійних шляхів вирішення поставленої мети та обґрунтування правильності рішень; мотивація до виявлення самостійності під час здійснення дослідницької діяльності в цілому або на окремих її етапах.

За Т. Гільберг, необхідно дотримуватися певних умов задля формування основ дослідницької компетентності на уроках «Я досліджую світ» [2; 3].

Цілеспрямованість і систематичність. Робота з формування дослідницької компетентності повинна проходити в класі постійно як в урочній, так і позаурочній діяльності. Учитель повинен використовувати матеріал уроків з метою формування означуваної компетентності.

Умотивованість. Необхідно допомогти учням бачити сенс їхньої творчої дослідницької діяльності, розкривати в цьому можливість реалізації власних талантів і можливостей, спосіб саморозвитку та самовдосконалення.

Творче середовище. Вчитель має сприяти створенню творчої робочої атмосфери, підтримувати інтерес до дослідницької роботи.

Психологічний комфорт. Одним із завдань учителя є заохочення творчих проявів учнів, прагнення до творчого пошуку. Важливо, щоб вони не боялися припуститися помилки, утримуватися від негативних оцінок.

Особистість вчителя. Для формування дослідницької компетентності потрібен творчо працюючий вчитель, який прагне до створення творчої робочої обстановки і володіє певними знаннями і підготовкою для ведення занять щодо дослідницької діяльності.

Урахування вікових особливостей. Оскільки йдеться про учнів молодшого шкільного віку, питання про врахування їхніх психологічних особливостей є важливим. Формування дослідницької компетентності треба здійснювати на доступному для дитячого сприйняття рівні, а експресдослідження мають бути посильними, цікавими і корисними.

Дитина поступово вчиться дивитися на об'єкт, що вивчається з різних сторін. Тому як учні відкривають в собі особистісні «Я-знання», опиняючись в проблемній ситуації, особистісно значущої для них, в них викликається потреба в освоєнні якого-небудь поняття і відповіді на запитання на кшталт: «Чому? Не знаю, що відбувається? А як це сталося? А що якщо?». Учитель ставить перед собою складне завдання: навчити молодшого школяра ставити самому собі питання, дивуватися відповідей, розвиваючи, цим самим, пізнавальну активність [1]. Далі створюється ситуація розвитку гіпотетичного мислення. Гіпотеза є способом розумового пошуку, системою міркувань і висновків. У дитини виникає власне бажання висувати свої версії, припущення, поступово формуються навички вміння доводити, аргументувати. Наявність можливості

створювати «нове» знання формує пізнавальний інтерес до об'єкта вивчення і до даного способу діяльності.

Вчителю варто підбирати такі завдання, які мають неоднозначне рішення, потрібні «пастки», які вимагають додаткової інформації. Особливо важливим вважається недостатньо повний текст, що спонукає учня шукати нові знання і можливі способи діяльності. Наявна висока мотивація створює не просто емоційну включеність, але до того ж ще забезпечує її позитивну динаміку. Захопленість в розгляді різних гіпотез позитивно впливає на формування міжособистісного спілкування, а також на зміцнення соціальних зв'язків учнів. Важливе значення для учня-дослідника та його розвитку має здатність до рефлексії. Рефлексію можна спостерігати в умінні відрізняти відоме від невідомого, в здатності побачити і зрозуміти, яких знань не вистачає для досягнення успіху в роботі, в критичному, але не категоричному оцінюванні власних думок і дій та інших людей.

Всі ці перетворення пов'язані з таким навчальним процесом як контрольно-оцінна самостійність. Саме самоконтроль спонукає учнів відповідально ставитися до виконуваної роботи [1]. Організація такої дослідницької діяльності сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку інтелекту та творчого мислення, формуванню означених компонентів дослідницької компетентності, розвитку мовлення, але, враховуючи останню умову щодо урахування вікових особливостей молодшого шкільного віку, слід розмежовувати не лише окремі вікові періоди, але і специфіку дослідницького навчання у кожному класі [5, с. 4–8].

У 1 класі треба використовувати завдання та експрес-дослідження, які спрямовані на оволодіння загальнологічними вміннями (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо). На уроках учні отримують уявлення про ознаки і властивості предмета, про порівняння і класифікацію, причини і наслідки. Тут використовуються експрес-дослідження, міні-дослідження, міні-проєкти дослідницького характеру, спостереження, колективні навчальні діалоги, розгляд предметів, створення проблемних ситуацій, у поурочній діяльності – ігри-заняття, індивідуальне складання схем, побудова моделей із різних матеріалів, виставки дитячих робіт тощо. Ця робота проводиться під керівництвом вчителя. Пропонується загальна тема. Обсяг роботи невеликий. У першому класі НУШ проводяться ранкові зустрічі – зустрічі на початку дня з вчителем. На цьому етапі роботи є ефективними ігри-дослідження, які захоплюють дітей та допомагають в організації дослідницького навчання.

У 2 класі учнів ознайомлюють з теоретичними поняттями дослідницької діяльності («дослідження», «інформація» тощо); учителі організовують експрес-дослідження, під час якого учні оволодівають практичними вміннями дослідницької роботи; проводять експресдослідження у контексті вивчення матеріалів навчальних предметів; працюють з різними джерелами інформації; виконують завдання, спрямовані на виявлення різних якостей, дій, предметів. На цьому етапі, в урочній діяльності використовуються – навчальні дискусій, експрес-дослідження, міні-дослідження, спостереження за планом, розповіді

дітей та вчителя; у позаурочній діяльності – індивідуальні складання схем і моделей, мінідоповіді, екскурсії, рольові ігри, експерименти.

У 3 класі продовжується ознайомлення учнів з методами дослідження. Для цього на уроках слід використовувати ігри, уявні подорожі, колективні експрес-дослідження. Включення учнів у дослідницьку діяльність має диференційований, гнучкий характер, заснований на особливому прояві індивідуального дослідницького досвіду дітей. Теми можуть бути як колективними, так і самостійними. Обсяг роботи збільшується.

Учні 4 класу узагальнюють отримані знання з дослідницької роботи. Вони працюють з джерелами інформації, самою інформацією, презентують свою роботу, аргументовано доводять власну думку. На уроках вони дізнаються, з яких частин складається план експрес-дослідження (визначення мети, гіпотеза, хід дослідження, підсумок). Вводяться дослідження, пов'язані із вивченням шкільних предметів, які сприяють вирішенню освітніх та виховних завдань, поставлених перед початковою школою, і у підсумку впливають на формування різних здібностей школяра, на його розвиток і становлення як особистості. На цьому етапі виділяють такі методи діяльності школярів: уроки-дослідження, колективне виконання та захист дослідницьких робіт, анкетування, спостереження, експеримент. Протягом цього етапу важливо забезпечити збагачення дослідницького досвіду учнів на основі індивідуальних досягнень. Крім урочної діяльності необхідно використовувати можливості позаурочних форм організації дослідження.

Можна практикувати позакласні заняття з предметів, і також домашні дослідження школярів. Основне, щоб результати роботи дітей були представлені та прокоментовані вчителем або самими дітьми (показ, виставка). Важливо вказати на прагнення учнів до виконання роботи, відзначити позитивні сторони. Таким чином стимулюється і підтримується дослідницька активність школяра.

Важливим, також, є поступове ускладнення методик проведення дослідницької діяльності, що досягається за рахунок застосування певних прийомів. Наприклад, прийом часових обмежень, що ґрунтується на врахуванні істотного впливу часового чинника на розумову діяльність; прийом раптових заборон (заборона учням використовувати будь-яку довідкову літературу); прийом інформаційного дефіциту (проблемне завдання подається з неповною кількістю даних, потрібних для його виконання); прийом інформаційного перенасичення (включення в умову проблемного завдання зайвих відомостей) [4].

Таким чином, процес формування дослідницької компетентності учнів початкових класів є спеціально організованим, пізнавально-творчим процесом, який характеризується цілеспрямованістю, активністю, предметністю, вмотивованістю і свідомістю. У процесі реалізації цієї діяльності здійснюється з різним ступенем самостійності активний пошук і відкриття учнями суб'єктивного знання з впровадженням доступних для дітей методів і форм дослідження. Її результатом є формування пізнавальних мотивів і

дослідницьких умінь, суб'єктивно нових для учня способів діяльності, особистісний розвиток учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гільберг Т.Г., Сак Т.В. Навчально-дослідницька діяльність на уроках природознавства. Учитель початкової школи, 2014. №7–8. С. 15– 17.
2. Гільберг Т.Г., Тарнавська С.В., Павич Н.Я. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу : навч. посіб.. Генеза, 2020. 256 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. школа, 1989. 608 с.
4. Лалак Н.В., Бурч І.М. Навчально-дослідницька діяльність молодших школярів : теоретичний аспект. *Молодь і ринок.* 2018. № 3 (158). С. 92–97.
5. Особливості організації дослідницької діяльності учнів у сучасному закладі освіти : Матеріали обласної науково-практичної Інтернетконференції. КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Черкаси, 2018. 103 с.

Огарь Лілія Віталіївна,
студентка 1 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Науковий керівник:
Хом'як Ольга Анатоліївна,
к. пед. наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

В умовах реформування освіти, доведення її до європейських стандартів однією з важливих проблем є пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. У сучасній системі освіти активізація пізнавальної діяльності молодших школярів набуває особливої актуальності, адже від неї залежить ефективність навчання в умовах Нової української школи, яке здійснюється шляхом створення сприятливої атмосфери для учасників педагогічного процесу, забезпечує єдність їх дій на основі взаєморозуміння та співробітництва.

Питання активізації пізнавальної діяльності молодших школярів нормативно закріплено Законом України «Про освіту», «Про загальну середню